

УДК 371.4:844 (745.021)

Євген Кулик,
м. Полтава

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ДИЗАЙНЕРСЬКОГО ПІДХОДУ ДО ПРОЕКТУВАННЯ ВИРОБІВ

У статті розглядаються методологічні принципи дизайнерського підходу до проектування виробів. Показано, що процеси глобалізації вимагають від освіти і науки максимальної адаптації до вимог людини предметно-просторового середовища, яке її оточує. Встановлено, що при такому підході зростає роль дизайну, його соціальної функції та активного впливу на економіку й культуру. Акцентується, що формування творчої особистості майбутнього вчителя трудового навчання має здійснюватися на методологічних принципах дизайнерського підходу до проектування виробів. Розкрито основні функції виробу, три підсистеми, які визначають діяльність людини. Показано, що обов'язковою умовою при проектуванні виробів є культурологічна складова.

Ключові слова: проектування виробів, методологія, дизайнерська діяльність, культура.

Постановка проблеми. Розвиток суспільної свідомості, ріст загальної культури, процеси глобалізації вимагають від освіти і науки максимально адаптувати до вимог людини предметно-просторове середовище, яке її оточує. Зростає роль дизайну, який має на етапі проектування предметно-просторового середовища реалізувати цю функцію. З іншого боку, в сучасних умовах розвитку України зростають соціальні функції дизайну, активно поширюється його вплив на економіку і культуру. Тому в основу формування сучасної особистості поряд із напрямками, які формують культуру особистості, має бути покладений дизайн як проектна діяльність, що потребує вивчення методологічних принципів дизайнерського підходу до проектування виробів.

Поряд із тим, сучасний кризовий стан розвитку суспільства вимагає зміни пріоритетів сучасної освіти в сторону формування людини з новим типом світогляду, який би забезпечив її гармонійну взаємодію і з природою, і з іншими людьми [5, с. 155], готовність до сприйняття глобальних змін (побіжно зауважимо, що сьогодні обмаль наукових досліджень щодо адаптації молоді в період переходу України на ринкову економіку, трансформації

суспільних цінностей, пріоритетів), адекватне реагування на появу нових знань, орієнтацію в інформаційному просторі сьогодення й майбутнього [7].

Аналіз досліджень і публікацій. У даній роботі нас більшою мірою цікавить не методологія творчої діяльності, а методологія підготовки творчої особистості.

Ряд філософів, які в основу наукової творчості ставлять не раціональне, логічне, а інтуїтивно-чуттєве, вважають, що розробка методології творчості взагалі неможлива (тут цікавою є наукова полеміка між К. Поппером, І. Лакатосом і Т. Куном [3] про раціональне та ірраціональне в науці, а також дослідження В. Скотного в монографії «Раціональне та ірраціональне в науці і освіті» [6]).

В. Лутай, А. Спіркін та інші вважають важливим завданням методології підготовки творчої особистості розкриття в логічній формі інтуїтивних механізмів творчої діяльності [4, с. 150]. Тому формування свідомості майбутніх учителів трудового навчання через призму понять, що таке наука, науковий підхід, творчість, мистецтво, дизайн, ергономіка, є базовим при підготовці сучасного професіонала. Аналіз і узагальнення процесів розвитку мислення в конкретній галузі досягнення мети, процес пізнання, отримання фактів, зародження гіпотез, їх перевірка є найважливішим засобом розкриття методологічних закономірностей формування необхідної системи знань.

Звичайно, що крім володіння знаннями, для вирішення проблемних ситуацій важлива роль належить інтуїції. Більш детальний аналіз ролі інтуїції та її співвідношення з логікою наведений у роботах Т. Куна, І. Лакатоса, К. Поппера, ми ж констатуємо, що цю складову методології пізнання і формування особистості треба розвивати в майбутніх учителів і інженерів поряд із накопиченням професійних знань.

Тому **метою даної статті** є аналіз методологічних принципів дизайнерського підходу до проектування виробів. Адже вироби відіграють суттєву роль у перетворенні зовнішнього середовища буття людини.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури показав, що однією з головних причин кризового стану в освіті й

у трудовому навчанні, зокрема, є існування двох напрямів формування світогляду сучасної людини, які часто не збігаються: сциєнтично-технократичного і гуманістичного [4].

Перший передбачає вирішення проблем людства за допомогою досягнень науково-технічної революції. Головне завдання освіти в цьому напрямку полягає в підготовці спеціалістів, які б могли використати переваги науково-технічної революції для досягнення своєї мети. Однак, практика сучасного життя, аналіз наукової літератури свідчать, що, незважаючи на динаміку розвитку науки, криза в системі освіти продовжується [2].

Другий напрям передбачає в основу світоглядної системи поставити загальнолюдські цінності (добро, любов, гармонія, естетика, дизайн і т. п.), а досягнення науково-технічної революції підпорядкувати цій меті.

На наш погляд, вищезазначені два напрями мають доповнювати одне одного у формуванні світогляду сучасної людини, а педагогічна діяльність повинна максимально узгоджувати суперечності між ними.

Однак, осмислення інформаційного поля знань, якими має володіти (згідно з типовим навчальним планом) майбутній учитель трудового навчання, дає змогу констатувати значну перевагу технічних дисциплін над гуманітарними. Кваліфікаційні характеристики майбутніх учителів трудового навчання також спрямовують на формування технократичної особистості.

Водночас аналіз товарів народного споживання, у яких найбільше інтегровані різні технології та передова дизайнерська думка (наприклад, побутова радіоелектронна апаратура і автомобілі), вироблені в Україні, США, Німеччині, Японії, з точки зору ціни, якості, зручності і безпеки експлуатації, ергономіки, дизайну, естетики дозволяє виділити певні закономірності. У японських виробках домінує ощадливість і прецизійність, у німецьких – точність, раціоналізм і простота, в американських – максимальна зручність і якість. Тобто ментальність етносу, народу, яка суттєво залежить від освіти, чітко відображається у кінцевому виробі. У навчальних програмах, підручниках цих країн значну частину складають знання гуманістичного напрямку [1]. Це і ергономіка, дизайн, культура виробництва, наукова

організація праці, екологія [4]. Отже, якщо орієнтуватись на західні стандарти життя, то формувати світогляд українського суспільства потрібно у відповідній освітній парадигмі.

На нашу думку, панування сциєнтично-технократичних цінностей у нашій освіті, їх відрив від духовних цінностей і зумовив кризу вітчизняного трудового навчання. У зв'язку з цим гуманізація освіти через введення в навчальні плани таких предметів, як дизайн, ергономіка, культура і т. п., є одним із головних завдань сучасної освіти в нашій державі.

Аналіз наукових праць показав, що виховання нового типу світогляду в сучасної людини, який зможе забезпечити гармонійну єдність як у суспільстві, так і в його взаємодії з природою, потребує суттєвих змін у оцінці науки, її характеристик, основних завдань [7]. Ця ідея вперше була висловлена Володимиром Соловйовим (так звана теорія всеєдності). Його послідовники В. Вернадський, К. Ціолковський, О. Чижевський та ін. новий тип філософії освіти вбачали у взаємозв'язку живої і неживої природи, науковому вивченні природи і матерії і на цих засадах передбачали виховання світогляду людини на основі так званого нового ноосферного типу цивілізації.

В. Лутай [4], аналізуючи вчення В. Вернадського і його послідовників, наголошує, що вся діяльність сучасного суспільства, ґрунтуючись на ноосферному світогляді, повинна бути вписана в основну закономірність життя – біогеохімічний кругообіг, а збереження його сталої нерівноваги має стати принципом нового типу світогляду, з яким ми покликані узгоджувати всі види своєї діяльності. Формування ноосферного типу світогляду сучасної людини може сприяти вирішенню протиріч сучасної освіти (взаємодії основних навчальних предметів, дослідження єдності процесів навчання і виховання і т. п.) та задоволенню всіх інших проблем освіти.

Використання концепції всеєдності, на нашу думку, у формуванні філософських засад систематизації змісту предмету трудового навчання значною мірою дозволить ліквідувати той відрив від духовних цінностей, який склався в нашій освіті історично на підґрунті філософсько-матеріалістичних принципів.

Отже, проблема поєднання сцієнтично-технократичного і гуманітарного напрямків у філософії освіти є надзвичайно актуальною, а її необхідність чітко спостерігається у філософії техніки. Відсутність вивчення майбутніми вчителями трудового навчання й інженерами таких предметів, як ергономіка, дизайн, культура, організація виробництва, економне ведення діяльності (гуманітарної складової), наявність «фрагментів» наук, відірваних одне від одного (механіка, теплотехніка, радіоелектроніка), створили конгломерат, у якому важко знайти інтегровану інтелектуальну базу. Кінцевий результат (ми вже аналізували технічні вироби залежно від філософії знань і умінь) також говорить сам за себе.

Методологічний підхід до вирішення проблеми поєднання технократичного і гуманістичного напрямків в освіті, синтез у педагогічній діяльності методів навчання і виховання, усіх предметів частково вирішується в концепції нового раціоналізму, запропонованого французьким філософом освіти Г. Башлером, яка передбачає включати в діалектичну логіку всі форми інтуїтивного мислення, тобто діалектизувати всю логіку. В результаті неактуальними стають питання пріоритету загального над індивідуально-одиничним, законів логічного мислення над його інтуїтивними процесами. Хоча це питання є надзвичайно дискусійним (див. монографію Т. Куна [3]). Учений показав різні підходи до оцінки раціонального та ірраціонального в науковій і педагогічній діяльності, які ми частково розглянемо в даній статті.

Проблема поєднання технократичного і гуманістичного напрямків в освіті, подолання однобокості раціонального, зокрема сцієнтичного мислення, вирішення взаємозв'язку загальних і індивідуальних інтересів у педагогічній діяльності частково вирішується представниками концепцій негативної діалектики (розроблена представником франкфуртської школи Тедором Адорно) на засадах заперечення діалектики єдності й цілісності, де пріоритет надається особливому, нетотожному, новому.

Багато в чому методологія негативної діалектики в своїх засадах аналогічна мистецтву, дизайну, естетиці. Вона передбачає неможливість зведення інтуїтивного, чуттєвого до будь-яких логічних закономірностей, тому і холістські погляди на

«єдину цілісну педагогіку», і плюралістичні – на неможливість єдиної систематизації педагогічної діяльності, В. Лутай розглядає як однібок [4].

Це змінює наше ставлення до педагогіки як науки. Поряд із логічним раціональним у досягненні педагогічної мети адекватно претендує і чуттєве, ірраціональне, що значно збагачує базу як навчання, так і науки, та розширює межу реалізації творчості [3]. Тому питання «Що повинно формувати світогляд сучасної людини наука чи мистецтво?» є надзвичайно актуальним, вимагає по-новому дивитись на проблему системи знань, якою повинна володіти готова до професійної діяльності людина. Нова єдність раціонального мислення з його інтуїтивно-унікальними елементами є суттєвою базою для формування творчої особистості, створює філософські основи реалізації творчого педагогічного процесу. Хоча, як зазначає В. Лутай [4, с. 75], цей напрямок філософії освіти теж має суттєві недоліки через зменшення інтересу учнів до суспільних проблем, зростання егоїзму тощо.

Діалектико-синергетична методологія розкриває важливі закономірності поєднання технократичного і гуманітарного напрямків в освіті, сцієнтичного і гуманістичного типів світогляду й освіти. Вона дозволяє у найважливіших проблемах педагогічної діяльності, яка відноситься до складних систем, на підґрунті закономірностей порядку й хаосу спрощувати дійсність.

І якщо ми говоримо про підготовку творчої особистості, яка повинна унікально дивитись на світ і на систему знань, творчо пропускати знання через свій внутрішній духовний світ, то маємо по-новому осмислити взаємодію людини і світу, що оточує нас. Це дає можливість значно глибше зрозуміти унікальність кожного суб'єкта освіти, а також неможливість точного передбачення конкретних результатів педагогічної діяльності. Звідси витікає, що завжди обґрунтовано можна корегувати кінцеву мету педагогічної діяльності, що є надзвичайно актуальним, оскільки наука весь час розвивається і наша головна мета полягає в тому, щоб освіта, навчання не відставали, а навіть у чомусь випереджали (наприклад, прогноз гіпотез, ідей і т. п.) педагогічну думку.

Педагогічна діяльність здатна об'єднувати протилежні напрямки освіти, досягати певної рівноваги між напрямками, що утворюють і руйнують дану систему. З огляду на нашу проблему, вона повинна узгодити філософські принципи між загальним («треба») і індивідуальним («хочу»), між нормативною необхідною базою знань і індивідуально-творчою, між технократичним і гуманістичним світоглядом.

Проведений аналіз філософських систем як світоглядних основ сучасної освіти дозволяє дійти висновку, що жодна з них не може вирішити основних протиріч освіти. Тому методологічною основою педагогічної діяльності може бути тільки система філософських принципів та їхній взаємозв'язок.

Теоретичну основу даного напрямку становлять наукові положення праць із таких проблем: теорія педагогічних систем, дидактичні основи освіти (А. Алексюк, Ю. Бабанський, Г. Білявський, В. Бровдій, С. Гончаренко, В. Давидов, І. Зверев, І. Лернер, В. Онищук, В. Паламарчук, О. Плахотнік, М. Скаткін, М. Ярмаченко та ін.); теоретичні засади професійної підготовки і трудового навчання (А. Вербицький, М. Євтух, І. Зязюн, О. Коберник, О. Коваленко, П. Лузан, В. Мадзігон, І. Прокопенко, В. Рибалка, В. Сидоренко, Г. Терещук, Д. Тхоржевський та ін.); неперервна професійна освіта (В. Бондар, С. Гончаренко, Р. Гуревич, В. Кремень, А. Лігоцький, Н. Ничкало, О. Савченко, С. Сисоєва та ін.); теоретичні засади структури науки (Т. Кун, І. Лакатос, К. Поппер; В. Вернадський, В. Лутай та ін.); роль діяльності у формуванні особистості (О. Асмолов, Г. Балл, Л. Божович, Г. Костюк та ін.); теорія навчання і виховання (В. Кравець, М. Сметанський, О. Сухомлинська, Г. Троцько, М. Фіцула та ін.).

Проектуючи виріб, дизайнер повинен моделювати різноманітні ситуації його функціонування в середовищі діяльності людини, яка буде користуватися виробом. Оскільки функції виробу проявляються в діяльності людини, то для аналізу функцій виробу необхідно розглядати три підсистеми, які визначають діяльність людини: 1) підсистема «людина – виріб – середовище», у якому виріб допомагає людині взаємодіяти з середовищем і виконує інструментальну і адаптивну функції;

2) підсистема «мета – виріб – результат», де виріб допомагає людині отримати результат і виконує результативну функцію; 3) підсистема «особистість – виріб – суспільство», у якій виріб допомагає взаємодіяти людям між собою і здійснює інтегративну функцію, завдяки чому людина виокремлюється у своїй родовій сутності. Виріб, відображаючи даний процес, є носієм інтегративної функції. Такий підхід до проектування (через аналіз функцій виробу) уможливорює реалізацію функціонального проектування, кожний напрямок якого дозволяє розглядати виріб у конкретному середовищі діяльності людини.

Аналіз інструментальної функції виробу показав, що для більшості виробів дана функція є головною. Вона є системною, оскільки відображає цілісність інструментальної дії людини в процесі перетворення зовнішнього середовища. І хоча весь предметний світ людини (вироби, які нас оточують) ототожнюється з призначенням виробу, але їх нестандартне використання дизайнером (наприклад, старий кінський віз можна використати як міні-квітник) призводить до нових функцій виробу. У такий спосіб розкриваються нові функції виробу, які визначаються не тільки його інструментальним призначенням, але й поглядом дизайнера на можливість використання людиною даного виробу в середовищі своєї діяльності. Оскільки інструментальна функція розкриває діяльність дизайнера над виробом і його використання, то інструментальна функція була введена в дизайн як фундаментальний тип, пов'язаний не лише з функціональними властивостями виробу, але й із поглядами дизайнера на його використання.

Такий підхід веде до того, що методологічний принцип дизайнерського підходу до проектування інструментальної функції передбачає розглядати виріб як образ людської діяльності. Тому, проектуючи інструментальну функцію, дизайнер повинен відтворити в ньому образ людської діяльності, спрямований на матеріальну і просторово-часову характеристики зовнішнього середовища. При цьому інструментальний образ людини є одним із системоутворювальних факторів формоутворення, що дозволяє прийняти тезу про те, що образне вираження інструментальної функції нормується культурою.

Тому при проектуванні інструментальної функції дизайнер має відтворити культурний образ самої інструментальної функції.

Відомо, що змінюючи середовище свого існування, людина значною мірою впливає на свою власну природу, що дозволяє розглядати інструментальну функцію як дзеркальну сторону адаптивної функції. Адаптивна функція виробів полягає в тому, що вони підтримують і формують зовнішнє середовище в стані, сприятливому для життєдіяльності людини (наприклад, комфортність, якість середовища і т. п.). При цьому, якщо інструментальна функція відображає спрямованість людського впливу на зовнішнє середовище, то адаптивна функція відбиває якість середовища з позиції функціонування людини в ньому.

Адаптивну функцію розглядають в системі «людина – виріб – середовище», оскільки виріб у даній системі являє собою і як адаптоване середовище, і як адаптоване людське тіло (наприклад, температура середовища, у якому перебуває людина). Частковим випадком адаптивної функції є екологічна система, яку дизайнери покликані враховувати при проектуванні виробів. Тут дизайнер вирішує двоє завдань: з одного боку, розглядати природу через призму людської діяльності, а з іншого, – людську діяльність через призму природи, у яку людина включена як єдине ціле. Проектуючи виріб, дизайнер має враховувати форми і способи людської діяльності в середовищі, створювати гармонійне предметне середовище для людини. Слід зважувати на відмінність між проектуванням адаптивної функції та ергономічними факторами. Оскільки головним завданням ергономіки з позиції кінцевого результату трудової діяльності є забезпечення оптимального функціонування систем «людина – машина», то поза увагою проектувальників залишаються культурні форми середовища. При проектуванні виробу дизайнер обов'язково має акцентувати свою увагу на факторі культури людини, яка привносить у систему психологічні, фізіологічні, антропометричні, соціальні параметри.

Крім адаптивної і інструментальної функцій, науковці виділяють результативну функцію виробу, яка виявляється як відображення зусиль усіх членів суспільства, причетних до його проектування, отримання сировини, виготовлення, експлуатації, утилізації. Тобто виріб є носієм багатогранних ідей суспільства,

відображає його буття в свідомості людей, мету суспільства (наприклад, ми розрізняємо меблі, стилі архітектури, зачіски, одяг, автомобілі і т. п. різних епох). Тому при проектуванні виробу дизайнер повинен моделювати (передбачати) результативну функцію виробу, тобто спосіб зв'язку суспільної мети і конкретного виробу як результату промислової діяльності. Для цього дизайнер моделює цільові програми (структурно-функціональну модель системи цілей, матрицю цілей, дерево цілей і т. п.), які повинні відбивати ситуації соціального функціонування виробу. Дизайнер має враховувати, як спроектований виріб впливатиме на зміни в житті суспільства. Результативна функція виробу спричинила появу методу цільового моделювання об'єкту та розробку цільових комплексних дизайн-програм. Дана функція спонукає дизайнера враховувати, що виріб у майбутньому може призвести до змін у суспільному житті.

Оскільки процеси суспільної інтеграції супроводжуються усвідомленням людиною своєї співучасті в культурі, соціальній групі, то дизайнерський виріб постає в цих процесах як опредмечена сутність змісту цілісності, а його автор – як виразник цілісності суспільного змісту виробу. Це дає підстави стверджувати інтеграційну функцію виробу, яка в проектуванні виступає засобом усвідомлення процесів, де виріб є опредмеченою сутністю суспільної людини. В такому випадку виріб фіксує зміст, традиції, цінності того середовища, де перебуває людина. Отже, виріб може виконувати інтегративну функцію, завдяки тому, що може володіти відображенням культурної цінності, навколо якої об'єднуються люди.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що розглянуті функції виробу проявляються в різних контекстах соціально-культурної діяльності людини. Кожна з них входить у дизайнерське проектування виробу, причому структура взаємозв'язків між функціями відображає їх взаємовплив одна на одну. Інтеграційна функція виробу об'єднує всі інші функції, включаючи дизайнера в культурний контакт із користувачем виробу. Тому естетичні властивості виробу служать відображенням культури, системи та структури буття й діяльності людей, а

не властивості виробу, що підкреслює значущість дизайнерського підходу в проектуванні виробів.

Список використаної літератури

1. Ван дер Венде М. Болонская декларация: расширение доступности и повышение конкурентоспособности высшего образования в Европе / Ван дер Венде Марик // Высшее образование в Европе. 2000. №3 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.aha.ru/moscow64/educationalbook>
2. Конвенция о признании квалификаций, относящихся к высшему образованию в Европейском регионе. Совместная Конвенция Совета Европы и ЮНЕСКО (Лиссабон, 11 апреля 1997 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.coe.ru/03hr-c.htm>
3. Кун Т. Структура научных революций : [пер. с англ. И. З. Налетов ; общ. ред. и послесл. С. Р. Микулинского и Л. А. Марковой] / Кун Т. – М. : Прогресс, 1977. – 302 с.
4. Лутай В. С. Філософія сучасної освіти : навч. посібн. / В. С. Лутай. – К. : Центр «Магістр-S» Творчої спілки вчителів України, 1996. – 256 с.
5. Печчеи А. Человеческие качества : [пер. з англ. О. В. Захаровой ; ред. Д. М. Гвишиани] / Печчеи А. – М. : Прогресс, 1980. – 302 с. .
6. Скотний В. Раціональне та ірраціональне в науці і освіті : монографія / Скотний В. Г. – Київ – Дрогобич : Коло, 2003. – 283 с.
7. Формирование общества, основанного на знаниях: Новые задачи высшей школы, Доклад Всемирного Банка. Издательство «Весь мир», 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.worldbank.org/>.

Евгений Кулик

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ДИЗАЙНЕРСКОГО ПОДХОДА К ПРОЕКТИРОВАНИЮ ИЗДЕЛИЙ

В статье рассматриваются методологические принципы дизайнерского подхода к проектированию изделий. Показано, что процессы глобализации требуют от образования и науки максимальной адаптации к требованиям человека предметно-пространственной окружающей среды. Установлено, что при таком подходе возрастает роль дизайнера, его социальная функция и активное влияние на экономику и культуру. Акцентируется, что формирование личности будущего учителя трудового обучения в процессе профессиональной подготовки должно опираться на широкий комплекс гуманитарных дисциплин (эргономика, дизайн, культура, организация производства, экономное ведение деятельности), а также осуществляться на методологических принципах дизайнерского подхода к проектированию изделий. Раскрыты основные функции изделия (социальная, инструментальная, адаптивная, результативная, интегративная), три подсистемы («человек – изделие – среда», «цель – изделие – результат», «личность – изделие – общество»), которые определяют деятельность человека. Показано, что обязательным условием при проектировании изделий является культурологическая составляющая.

Ключевые слова: проектирование изделий, методология, дизайнерская деятельность, культура.

Yevhen Kulyk

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF DESIGN APPROACH TO THE GOODS DESIGN

The article observes methodological principles of design approach to goods' design. It is stated, that the processes of globalization requires maximum adaptation of education and science to the human subject-spatial environment and surroundings. We proved the importance of this approach considering, while the role of design and its social function and active influence on the economy and culture observing. Formation of the creative person of the future labor training teacher should be based on a wide range of humanitarian disciplines (ergonomics, design, culture, organization of production of economical driving) and carried out on methodological principles of design approach to the goods' design. The basic product features (social, instrumental, adaptive, effective, integrative), three subsystems ("man - product - environment", "goal - the product - the result," "personality - the product - society") define human activities. It is stated that Cultural component is prerequisite for the design of goods.

Keywords: goods design, methodology, design activities, culture.

References

1. Van der Vende M. (2000). *Bolonskaja deklaracija: rasshirenie dostupnosti i povyshenie konkurentosposobnosti vysshego obrazovanija v Evrope* [Bologna declaration: expansion of availability and increase of competitiveness of higher education is in Europe]. In: *Vysshee obrazovanie v Evrope* [Higher education is in Europe], Vol. 3. From: <http://www.aha.ru/moscow64/educationalbook> (in Russian).
2. *Konvencija o priznanii kvalifikacij, odnosjashhhsja k vysshemu obrazovaniju v Evropejskom regione. Sovmestnaja Konvencija Soveta Evropy i JuNESKO* (Lissabon, 11 aprelja 1997 g.) [Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region. Joint Convention of the Council of Europe and UNESCO (Lisbon, 11 April 1997)]. From: <http://www.coe.ru/03hr-c.htm>. (in Russian).
3. Kuhn, T. S. (1970). *The structure of scientific revolutions*, Chicago the University of Chicago Press [Russ. per. I. Z. Naletov, S. R. Mikulinskij (Eds.), L. A. Markova (Eds.). (1977) *Structure of scientific revolutions*], Moscow, Progress, 302 p. (in Russian).
4. Lutaj, V. S. (1996). *Filosofiya suchasnoyi osvity* [Philosophy of modern education], Kiev, Centr «Magistr-S» Tvorchoyi spilky`vchy`teliv Ukrayiny, 256 p. (in Ukrainian).
5. Pechchei, A. (1980). *Chelovecheskie kachestva* [Russ. per. O. V. Zaharova, Eds. D. M. Gvishiani. Human qualities], Moscow, Progress, 302 p. (in Russian).
6. Skotnyj, V. (2003). *Racional`ne ta irrational`ne v nauci i osviti* [Rational and irrational in science and education], Kiev, Drohobytch, Kolo, 283 p. (in Ukrainian).
7. *Formirovanie obshhestva, osnovannogo na znanijah: Nove zadachi vysshej shkoly, Doklad Vsemirnogo Banka* (2003) [Forming of society, based on knowledges: New tasks of higher school, Lecture of World Bank], Moscow, Ves' mir. From: <http://www.worldbank.org/>. (in Russian).

Одержано 8.09.2015 p.